

گزارش تحلیل و ارزیابی وضعیت گردشگری استان خراسان رضوی و ارائه راهکارهای توسعه (پس از خرداد ۱۴۰۴)

مقدمه

استان خراسان رضوی به‌عنوان یکی از قطب‌های گردشگری مذهبی و زیارتی ایران، سالانه پذیرای میلیون‌ها زائر داخلی و خارجی است. این استان با برخورداری از حرم مطهر امام رضا (ع)، آثار تاریخی و فرهنگی غنی، طبیعت متنوع و ظرفیت‌های گردشگری سلامت، یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری کشور به‌شمار می‌آید.

با این حال، شرایط بحرانی و جنگی خرداد ۱۴۰۴ تأثیرات قابل توجهی بر جریان گردشگری، زیرساخت‌ها و اقتصاد محلی گذاشته است. این گزارش با تحلیل شاخص‌های کلیدی گردشگری، چالش‌ها و فرصت‌ها و ارائه راهکارهای توسعه، در قالب یک سند تحلیلی، مسیر ارتقای صنعت گردشگری استان را بررسی می‌کند.

۱- پیشینه و وضعیت فعلی گردشگری استان

خراسان رضوی با بیش از ۷ میلیون جمعیت، یکی از مقاصد اصلی گردشگری مذهبی، فرهنگی، طبیعی و سلامت است. بر اساس آمار منتشر شده (۴) حرم امام رضا (ع) هر سال پذیرای بیش از ۳۰ میلیون زائر است که بخش عمده‌ای از اقتصاد استان بر گردشگری مذهبی استوار است.

ویژگی‌های گردشگری استان:

- گردشگری مذهبی: حرم مطهر، مراسم‌های مذهبی، مناسبت‌های ملی و مذهبی.
 - گردشگری فرهنگی: اماکن تاریخی، موزه‌ها، صنایع دستی و هنرهای سنتی.
 - گردشگری طبیعی: کوهستان‌ها، چشمه‌ها، پارک‌ها و مناطق حفاظت‌شده.
 - گردشگری سلامت: مراکز درمانی، بیمارستان‌ها و هتل‌های مجهز به خدمات سلامت.
- با توجه به آمارهای رسمی، و ظرفیت بالای اقامتی استان با افزایش حجم گردشگران در ایام پیک و محدودیت‌های زیرساختی، فشار بر منابع محلی افزایش یافته است.

۲- تأثیر شرایط جنگی خرداد ۱۴۰۴ بر گردشگری

رویدادهای نظامی و بحران‌های امنیتی خرداد ۱۴۰۴، تأثیر مستقیم بر کاهش ورود گردشگران خارجی و کاهش درآمد حاصل از گردشگری داشت. این تأثیرات شامل موارد زیر است:

- کاهش میزان پروازها و خدمات حمل و نقل داخلی و بین‌المللی.
 - افت تقاضا برای گردشگری سلامت و سفرهای تفریحی.
 - کاهش درآمدهای اقتصادی مرتبط با صنایع جانبی گردشگری مانند رستوران‌ها، فروشگاه‌ها و صنایع دستی.
- با این حال، گردشگری مذهبی داخلی همچنان پابرجا بود و نشان داد که ظرفیت استان در جذب زائران داخلی نسبتاً مقاوم است.

۳- شاخص‌های تحلیل گردشگری

برای بررسی دقیق وضعیت گردشگری استان، چهار شاخص کلیدی مورد تحلیل قرار گرفت:

۳-۱- جذب گردشگر و زائر

- تعداد گردشگران داخلی و خارجی و روند سالانه آن‌ها.
- سهم گردشگری مذهبی و غیرمذهبی در کل بازدیدها.
- تأثیر بحران خرداد ۱۴۰۴ بر کاهش یا تغییر الگوی گردشگری.

سال	تعداد گردشگران داخلی (میلیون)	تعداد گردشگران خارجی (هزار)	مجموع کل
۱۴۰۰	۲۸	۵۰۰	۲۸.۵
۱۴۰۱	۳۰	۶۰۰	۳۰.۶
۱۴۰۲	۳۲	۷۰۰	۳۲.۷
۱۴۰۳	۳۵	۸۰۰	۳۵.۸
۱۴۰۴	۳۲	۵۵۰	۳۲.۵

تحلیل: کاهش گردشگران خارجی در سال ۱۴۰۴ حدود ۲۵۰ هزار نفر نسبت به سال قبل است که ناشی از شرایط امنیتی و جنگی خرداد ۱۴۰۴ می‌باشد. گردشگری داخلی با کاهش اندک مواجه شد، نشان‌دهنده پایداری گردشگری مذهبی داخلی است.

۳-۲- ظرفیت اقامتی و زیرساخت‌ها

کمیسیون گردشگری و صنایع دستی

- تعداد و کیفیت هتل‌ها، مهمانپذیرها و سایر اقامتگاه‌ها.
 - دسترسی به حمل‌ونقل عمومی و جاده‌ها.
 - ظرفیت پارکینگ، مراکز تفریحی و خدمات جانبی.
- تحلیل: تمرکز هتل‌ها در محدوده حرم مطهر و کمبود اقامتگاه‌های استاندارد در سایر مناطق گردشگری.

۳-۳- اقتصاد و اشتغال ناشی از گردشگری

- درآمد مستقیم و غیرمستقیم ناشی از گردشگری.
 - اشتغال ایجاد شده در حوزه هتل، رستوران، فروشگاه‌ها و صنایع دستی.
 - تأثیر کاهش گردشگر خارجی بر اقتصاد محلی.
- تحلیل: کاهش گردشگر خارجی باعث کاهش حدود ۱۵٪ از درآمدهای مستقیم و غیرمستقیم گردشگری شده است.

۳-۴- رضایت گردشگران و کیفیت خدمات

- سطح رضایت زائران از خدمات اقامتی، حمل‌ونقل و فرهنگی.
- کیفیت ارائه خدمات در هتل‌ها، مراکز تفریحی و بیمارستان‌ها.
- بازخورد گردشگران از تجربه سفر و میزان بازگشت آن‌ها.

۴- چالش‌ها و موانع

- با توجه به تحلیل شاخص‌ها، مهم‌ترین چالش‌ها شامل موارد زیر هستند:
- محدودیت ظرفیت اقامتی و افزایش قیمت‌ها در ایام پیک گردشگری.
 - نبود زیرساخت‌های مناسب حمل‌ونقل شهری و بین‌شهری.
 - کمبود نیروی انسانی آموزش‌دیده در حوزه گردشگری و هتلداری.
 - تأثیرات بحران‌های سیاسی و امنیتی بر اعتماد گردشگران خارجی.
 - ضعف در بازاریابی و برندینگ استان در سطح بین‌المللی.

۵- فرصت‌ها و نقاط قوت

استان خراسان رضوی دارای ظرفیت‌های ویژه‌ای است که می‌تواند به توسعه گردشگری کمک کند:

- حرم مطهر و مراکز مذهبی با جذابیت بالا برای گردشگری داخلی و خارجی.
- تاریخ و فرهنگ غنی با وجود آثار ثبت جهانی و اماکن تاریخی متعدد.
- موقعیت جغرافیایی استراتژیک و نزدیکی به کشورهای همسایه برای گردشگری ترانزیت.
- ظرفیت گردشگری سلامت با مراکز تخصصی درمانی و هتل‌های مجهز.
- وجود صنایع دستی و محصولات محلی با قابلیت بازاریابی جهانی.

۶- راهبردها و سیاست‌های توسعه گردشگری

با توجه به تحلیل شاخص‌ها و فرصت‌ها، راهبردهای زیر پیشنهاد می‌شوند:

- توسعه زیرساخت‌ها: افزایش ظرفیت اقامتی، بهبود حمل‌ونقل و توسعه مراکز تفریحی.
- بازاریابی و جذب گردشگر: ارتقای برند استان، حضور در نمایشگاه‌ها و استفاده از شبکه‌های دیجیتال.
- گردشگری پایدار: مدیریت منابع طبیعی و فرهنگی، کاهش اثرات منفی زیست‌محیطی و ارتقای گردشگری سبز.
- توسعه گردشگری سلامت: ایجاد پنجره واحد خدمات سلامت و تسهیل روند جذب بیماران خارجی.
- گردشگری دسترس پذیر: مجموعه‌ای از سیاست‌ها، خدمات، زیرساخت‌ها و استانداردها که به گونه‌ای طراحی و اجرا می‌شوند تا همه افراد، صرف‌نظر از محدودیت‌های جسمی، حسی، شناختی، سنی یا شرایط خاص، بتوانند به صورت مستقل، راحت، ایمن و با کرامت انسانی از جاذبه‌های گردشگری، اماکن اقامتی، حمل‌ونقل و خدمات تفریحی استفاده کنند. (با پیگیری کمیسیون گردشگری و صنایع دستی شهر مشهد به عنوان شهر پایلوت انتخاب شد).
- آموزش و توانمندسازی نیروی انسانی: برگزاری دوره‌های تخصصی مدیریت هتل و خدمات گردشگری.
- تدوین سند تاب آوری گردشگری استان و کشور (تهیه پروپوزال توسط کمیسیون گردشگری و صنایع دستی)

۷- توصیه‌ها و اقدامات عملی

کمیسیون گردشگری و صنایع دستی

- راه‌اندازی سامانه جامع اطلاعات گردشگری استان برای تحلیل داده‌ها و پیش‌بینی روندها.
- توسعه پارکینگ‌ها و دسترسی به حمل‌ونقل عمومی در اطراف اماکن زیارتی.
- ایجاد بسته‌های گردشگری ترکیبی شامل زیارت، فرهنگ و سلامت.
- تقویت همکاری با کشورهای همسایه برای جذب گردشگر خارجی و ترانزیت گردشگری.
- تدوین دستورالعمل‌های استاندارد برای خدمات هتل، رستوران و مراکز درمانی.

حوزه	اقدام پیشنهادی	زمان اجرا	نهاد مسئول
زیرساخت	توسعه هتل و اقامتگاه	کوتاه‌مدت	میراث فرهنگی، بخش خصوصی
بازاریابی	کمپین داخلی و بین‌المللی	کوتاه‌مدت تا میان‌مدت	اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری، بخش خصوصی
گردشگری سلامت	ایجاد پنجره واحد خدمات	میان‌مدت	دانشگاه علوم پزشکی، وزارت بهداشت
آموزش	دوره‌های تخصصی هتل و گردشگری	میان‌مدت	اتاق بازرگانی، دانشگاه‌ها
گردشگری سبز	برنامه حفاظت محیطی و کاهش اثرات زیست‌محیطی	بلندمدت	شهرداری، اداره محیط زیست

۸- نتیجه‌گیری

استان خراسان رضوی با برخورداری از ظرفیت‌های مذهبی، فرهنگی و طبیعی، یکی از نقاط کلیدی گردشگری ایران است. با توجه به شرایط پس از خرداد ۱۴۰۴، گردشگری استان با چالش‌های خاصی مواجه شده اما فرصت‌های توسعه و جذب گردشگر داخلی و خارجی همچنان قابل توجه است.

با اجرای راهبردهای توسعه زیرساخت، بازاریابی هدفمند، گردشگری پایدار و توانمندسازی نیروی انسانی، می‌توان روند رشد گردشگری استان را بهبود بخشید و نقش آن را در اقتصاد و اشتغال استان افزایش داد.